

Ελληνική κοινωνία και αυτογνωσία

Γ. Β. Δερτιλής, *ΑΕΙ ΠΑΙΔΕΣ ΑΠΑΙΔΕΥΤΟΙ: ΕΙΚΟΣΙ ΤΡΙΑ ΣΧΟΛΙΑ*

ΠΕΡΙ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ, ΠΛΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, 1996, 128 σ.

Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

ΗΤΑΝ πολύ καλή και χρήσιμη η πρωτοβουλία του Γιώργου Δερτιλή να επανεκδώσει σ' έναν τόμο 128 σελίδων τις επιφυλλίδες του που πρωτοδημοσίευσε στην εφημερίδα το *Βήμα* κατά την περίοδο 1993-1996, εμπλουτίζοντάς τις όμως με σημαντικές προσθήκες.

Ο ίδιος χαρακτηρίζει τα κείμενά του αυτά ως «σχόλια με δοκιμακό λόγο» (σελ. 11). Ως δοκιμές, ως δοκίμια (για να θυμηθούμε τον ορισμό του δοκιμίου από τον Σκώτο φιλόσοφο David Hume) συνδυάζουν το ωφέλιμο με το τερπνό, το σοβαρό με το ευχάριστο, καθώς γεφυρώνουν τον κόσμο της γνώσης και της επιστήμης με τον κόσμο της συζήτησης, του διαλόγου. Διαβάζοντάς τα ο αναγνώστης απολαμβάνει έναν επιστημονικά (λογικά και εμπειρικά) θεμελιωμένο σχολιασμό για το γίνεσθαι της νεοελληνικής κοινωνίας από το 1830 ως τις μέρες μας, γραμμένο με σαφήνεια και κομψότητα ύφους και ταυτόχρονα γίνεται αποδέκτης προκλητικών ερωτηματικών και πιθανολογήσεων που μπορεί να λειτουργήσουν, όχι μόνο ως εικασίες προς έλεγχο από περαιτέρω ιστορικές και κοινωνιολογικές έρευνες, αλλά και ως εναύσματα για γόνιμες συζητήσεις γύρω από τις προβληματικές όψεις του κοινωνικού μας βίου και τα αίτιά τους. Άλλωστε το ίδιο το προκλητικό ερώτημα του τίτλου «*Αεί παῖδες ἀπαίδευτοι*» δίνει το στίγμα της όλης προσέγγισης του συγγραφέα, την οποία μας προσκαλεί να υιοθετήσουμε και εμείς: την κριτική, δηλαδή, διερεύνηση των κακώς κειμένων στην νεοελληνική κοινωνία. Τα δοκίμια του Γ. Δερτιλή στοχεύουν, κατά κύριο λόγο, στην όξυνση της κοινωνικής μας αυτογνωσίας μέσω του συνεχώς ανανεούμενου κριτικού στοχασμού και αναστοχασμού της ιστορικής πορείας μας ως έθνους και της υπόστασής μας ως κοινωνίας μέσα στην Ευρώπη και στον ευρύτερο κόσμο. Εθνικισμός, πλούτος, εκπαίδευση είναι τα τρία φαινόμενα με τα οποία καταπιάνεται ο συγγραφέας στις αντίστοιχες ενότητες του βιβλίου του. Όπως επεξηγεί ο ίδιος την επιλογή του αυτή: «*Ιδεολογία, ύλη και γνώση, δυνάμεις που αλληλοδιαμορφώνονται στην ιστορική διαδρομή της νεοελληνικής κοινωνίας, αλλά και συν-διαμορφώνουν την διάρθρωσή της και την ιστορία της*» (σελ. 11).

Πώς οδηγήθηκαμε στις διαστρεβλώσεις της ιστορίας μας και της ιστορικής παιδείας μας, πώς «*από τον διαφωτισμό που ανέστησε την κλασική αρχαιότητα και τον ρομαντισμό που δημιούργησε τον σύγχρονο ιστορικό εθνικισμό, οδηγήθηκαμε στην προγονολατρεία και στον σωβινισμό*»; Πώς δεν στραφήκαμε στην «*αρχαιογνωσία*» και στην «*ευρωγνωσία*», αλλά περιοριστήκαμε στον φορμαλισμό, στην τυπολατρεία («*αρχαιολατρεία*» και «*ευρωλαγνεία*»); Τα ερωτήματα αυτά κυριαρχούν στην πρώτη ενότητα «*Μεγάλες Ιδέες*» (σσ. 15-34). Πώς μετά την μεταπολίτευση, ιδίως, κυρίαρχη ιδεολογία της ελληνικής κοινωνίας θα γίνει «*η αναζήτηση αυτοεπιβεβαίωσης, συλλογικής και ατομικής, μέσα στην σώρευση πλούτου*»; Πώς «*η ελληνική κοινωνία πέρασε από την πλήρη σχεδόν έλλειψη "καπιταλιστικού ήθους" στην θεοποίηση του πλούτου, αλλά του εύκολου πλούτου... στην καθιέρωση του*

γρήγορου και αδίστακτου πλουτισμού» που αντιστρατεύεται την ουσιαστική οικονομική ανάπτυξη; Ποιος ο ρόλος στην διαμόρφωση των εξελίξεων αυτών σε επίπεδο νοοτροπιών και πρακτικών των ελληνικών αστικών στρωμάτων που ανανεώνονται συνεχώς κάτω από «*συνθήκες αστάθειας, αμείλικτου ανταγωνισμού, υψηλής κοινωνικής κινητικότητας και μετανάστευσης*»; Με τα θέματα αυτά που γεφυρώνουν την οικονομική ιστορία με την ιστορία των νοοτροπιών και την κοινωνιολογία, καταπιάνεται με διεισδυτικότητα και γνώση ο Γ. Δερτιλής στις δυο επόμενες ενότητες «*Πλούτος πτερόεις*» (σσ. 38-65) (δηλαδή, ο πλούτος «*που μεταφέρει φτερωτός ο κερδώς Ερμής*», σελ. 43) και «*Ο πλούτος, η ιστορία και το τέλος της*» (σσ. 69-75). Για ποιο τέλος της ιστορίας μιλούμε, όταν οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στο τέλος του 20ού αιώνα προκαλούν νέες ευρύτερες αντιθέσεις άρα και νέες ιδεολογίες, διερωτάται εύστοχα ο συγγραφέας κλείνοντας την τρίτη ενότητα. Το επίκεντρο της τέταρτης ενότητας «*Αεί παῖδες ἀπαίδευτοι*» (σσ. 80-102) καταλαμβάνουν τα κακώς κείμενα στην παιδεία μας: πώς φθάσαμε στην «*εκπαιδευτική μετριοκρατία*» και τι κινδύνους εγκυμονεί η κατάσταση αυτή για το μέλλον της κοινωνικής μας εξέλιξης μέσα στην Ενωμένη Ευρώπη; Με οξύνοια ο συγγραφέας εντοπίζει πολλές από τις προβληματικές καταστάσεις που χαρακτηρίζουν το εκπαιδευτικό μας σύστημα όλων των βαθμίδων, ανάμεσα στις οποίες αξίζει ιδιαίτερης προσοχής αυτή που αναφέρεται στα «*πρόνομα*» που έχουν αποκτήσει οι φοιτητές μας (λ.χ. να εξετάζονται επί «*άπειρον*»), γιατί εμείς τους τα εξασφαλίσαμε φοβούμενοι κάποιου είδους κόστος (σελ. 97). Όμως, το κόστος που πληρώνουν οι ίδιοι αποκτώντας μια ελλιπή παιδεία, και ολόκληρη η κοινωνία μας στην συνέχεια είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που φοβούνται οι πολιτικοί μας ότι θα προκύψει, αν εφαρμόσουν «*μη δημοφιλή*» εκπαιδευτικά μέτρα. Το βιβλίο κλείνει με τέσσερα πολύ ενδιαφέροντα κείμενα που εντάσσονται στην ενότητα «*Αντί Επιλόγου*» (σσ. 105-128). Το ξεχωριστό ενδιαφέρον τους έγκειται στο ότι αποτελούν αντίστιξη και ταυτόχρονα συμπλήρωμα σε σχέση με τα προηγούμενα κείμενα, στα οποία κυριαρχεί η έντονη κριτική της νεοελληνικής κοινωνίας και ιδίως του εκπαιδευτικού μας συστήματος, καθώς και η απαισιοδοξία που απορρέει από αυτή. Στα τέσσερα όμως τελευταία κείμενα τονίζονται – και πολύ σωστά – και ορισμένα από τα θετικά στοιχεία που σηματοδοτούν την εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας από το 1830 μέχρι σήμερα, στοιχεία που δικαιολογούν και αισθήματα αισιοδοξίας. Γιατί, όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, «*τα αίσια και τα απ-αίσια συνυπάρχουν πάντοτε και, ως προς το μέλλον, είναι αμφοτέρα πιθανά. Και το μεν παρελθόν, η ιστορία μας "οικ απογίνετα"*. Αλλά το μέλλον εξαρτάται από τις δικές μας επιλογές και την δική μας πράξη» (σελ. 105). Είναι σημαντικό το ότι τα κριτικά σχόλια του Γ. Δερτιλή δεν καταλήγουν σε μια διάγνωση τύπου «*Graeciae finis*». Αντίθετα, μας προτρέπουν στην αυτογνωσία, στην συνειδητή πολιτική πράξη και στην συγκρατημένη αισιοδοξία.